Series : SOS/1

Code No. 22/1
कोड नं.

Roll No.
रोल नं.

Candidates must write the Code No. on the title page of the answer-book.
परीक्षार्थी कोड को उत्तर-पुस्तिका के मुख-पृष्ठ पर अवश्य लिखें ।

- Please check that this question paper contains **15** printed pages.
- Code number given on the right hand side of the question paper should be written on the title page of the answer-book by the candidate.
- Please check that this question paper contains **16** questions.
- **Please write down the serial number of the question before attempting it.**
- 15 Minutes time has been allotted to read this question paper. The question paper will be distributed at 10.15 a.m. From 10.15 a.m. to 10.30 a.m., the student will read the question paper only and will not write any answer on the answer script during this period.

- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ **15** हैं ।
- प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिए गए कोड नम्बर को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख-पृष्ठ पर अवश्य लिखें ।
- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में **16** प्रश्न हैं ।
- **कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें ।**
- इस प्रश्न-पत्र को पढ़ने के लिए 15 मिनट का समय दिया गया है । प्रश्न-पत्र का वितरण पूर्वाह्न में 10.15 बजे किया जायेगा । 10.15 बजे से 10.30 बजे तक छात्र केवल प्रश्न-पत्र को पढ़ेंगे और इस अवधि के दौरान वे उत्तर-पुस्तिका पर कोई उत्तर नहीं लिखेंगे ।

संस्कृतम् (केन्द्रिकम्)

SANSKRIT (Core)

अवधि : होरात्रयम्] *[पूर्णाङ्का : 100*

निर्धारित समय : 3 घण्टे] *[अधिकतम अंक : 100*

Time allowed : 3 hours] *[Maximum marks : 100*

निर्देशाः – *सङ्केताभावे सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि **संस्कृतेनैव** लेखनीयानि ।*

*जहाँ स्पष्ट संकेत नहीं हैं, वहाँ उत्तर **संस्कृत** में ही दीजिए ।*

*Answer the questions in **Sanskrit** only unless stated otherwise.*

उत्तराणि पृथक् दत्तायाम् उत्तरपुस्तिकायाम् एव लेखनीयानि ।

सभी उत्तर अलग दी गई उत्तर-पुस्तिका में ही लिखिए ।

Answers should be written only in the separate answer-book provided.

*अस्मिन् प्रश्नपत्रे **चत्वारः** खण्डाः सन्ति ।*

*इस प्रश्न-पत्र में **चार** खण्ड हैं ।*

*There are **four** sections in this question paper.*

खण्ड: क :	अपठितांश-अवबोधनम् (अपठितांश-अवबोधन)	**10 अङ्का:**
SECTION A :	(Unseen Reading Comprehension)	
खण्ड: ख :	संस्कृतेन रचनात्मककार्यम् (संस्कृत में रचनात्मक कार्य)	**15 अङ्का:**
SECTION B :	(Writing Skills in Sanskrit)	
खण्ड: ग :	अनुप्रयुक्तव्याकरणम् (अनुप्रयुक्त व्याकरण)	**30 अङ्का:**
SECTION C :	(Applied Grammar)	
खण्ड: घ :	भाग I – पठितांश-अवबोधनम् (पठितांश-अवबोधन)	**35 अङ्का:**
	भाग II – सामान्य: संस्कृतसाहित्यपरिचय: (सामान्य संस्कृत साहित्य परिचय)	**10 अङ्का:**
SECTION D :	Part I – Reading Comprehension	
	Part II – General Introduction to Sanskrit Literature	

खण्ड: क (SECTION A) — 10 अङ्का:

अपठितांश-अवबोधनम्

अपठितांश-अवबोधन

Unseen Reading Comprehension

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन दीयन्ताम् :

निम्नलिखित गद्यांश को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए :

Read the following passage and answer the given questions in Sanskrit :

गद्यांश :

लोभ: मूलमनर्थानाम् इति सूक्ति: प्रसिद्धा । भर्तृहरिणा अपि कथितम् – यदि लोभ: अस्ति, अन्यपातकै: किम् ? यस्य मन: सन्तुष्टं न भवति, यश्च लोभी भवति, स: सर्वदा अधिकाधिकं वाञ्छति । स: कदापि शान्तिं न लभते । इच्छानाम् तु सीमा एव नास्ति । एका इच्छा पूर्णा भवति, अन्या उत्पन्ना भवति । यस्य समीपे एकं भवनम्, स: द्वितीयं वाञ्छति । निर्लोभी मनुष्य: यत् प्राप्नोति, तेन एव सन्तुष्ट: भवति । लोभी मनुष्य: नि:शङ्क: भूत्वा शयनं कर्तुम् अपि असमर्थ: भवति । सर्वदा चिन्तया व्याकुल: भवति । उच्यते च – 'ये आशाया: दासा: ते दासा: सर्वलोकस्य, आशा दासी येषां, तेषां दासायते लोक: ।'

प्रश्ना:

(अ) एकपदेन उत्तरत । $\frac{1}{2} \times 4 = 2$

एक शब्द में उत्तर दीजिए ।

Answer in one word.

(i) लोभी मनुष्य: सर्वदा कया व्याकुल: भवति ?

(ii) कासाम् सीमा नास्ति ?

(iii) लोभ: केषाम् मूलम् ?

(iv) लोभी मनुष्य: कदापि कां न लभते ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत । $2 \times 1 = 2$

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।

Answer in a complete sentence.

(i) निर्लोभी मनुष्य: केन सन्तुष्ट: भवति ?

(ii) लोक: केषां दास: भवति ?

(स) यथानिर्देशम् उत्तरत । $1 \times 4 = 4$

यथानिर्देश उत्तर दीजिए ।

Answer as directed.

(i) 'वाञ्छति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

(ii) 'सन्तुष्टम्' इति पदस्य विशेष्यं किम् ?

(iii) 'पुण्यै:' इति पदस्य किं विलोमपदमत्र प्रयुक्तम् ?

(iv) '<u>यस्य</u> समीपे एकं भवनम् .....' इति वाक्ये 'यस्य' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(द) अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत । 2

इस अनुच्छेद के लिए समुचित शीर्षक संस्कृत में लिखिए ।

Write a suitable title for this passage in Sanskrit.

खण्डः ख (SECTION B) 15 अङ्काः

संस्कृतेन रचनात्मककार्यम्

संस्कृत में रचनात्मक कार्य

Writing Skills in Sanskrit

2. भवान् सञ्जयः । भवतां मित्रं विजयः प्रायः अस्वस्थः वर्तते । तं बोधयितुं लिखिते पत्रे रिक्तस्थानानि मञ्जूषापदसाहाय्येन पूरयित्वा पत्रं पुनः लिखत । $\frac{1}{2} \times 10 = 5$

आप सञ्जय हैं । आपके मित्र विजय प्रायः अस्वस्थ रहते हैं । उनको समझाने के लिये लिखे गए इस पत्र में मञ्जूषा में दिए गए शब्दों से रिक्त-स्थानपूर्ति करके पत्र को पुनः लिखिए ।

You are Sanjaya. Your friend Vijay generally remains ill. In this letter written by you for giving proper advice, fill in the blanks with the help of the words given in the box and rewrite it.

राजकीयमहाविद्यालयः,
व्यासछात्रावासः,
रमेशनगरम्, दिल्ली ।
तिथि : _____

प्रिय _____ (i)

नमोनमः ।

भवतां पत्रेण ज्ञातम् यत् _____ (ii) स्वास्थ्यं समीचीनं नास्ति । नूनं शरीरम् एव _____ (iii) प्रथमं साधनम् । मित्र ! प्रायः अस्वस्थतायाः कारणं पाचनक्रियायां _____ (iv) भवति । मया चरकशास्त्रे पठितम् यद् यः _____ (v) भवति, ऋतोः अनुसारं च भुङ्क्ते, स सर्वथा रोगमुक्तः भवति । अतः भवान् अपि _____ (vi) भोजनं कुर्यात्, उदरस्य चतुर्थः भागः सर्वदा _____ (vii) भवेत्, ऋतोः अनुसारं भोजनं स्वीकुरु । एवं सर्वदा रोगमुक्तः भविष्यसि ।

भवताम् _____ (viii) अनेकाः शुभकामनाः । पितरौ _____ (ix) मम प्रणामाञ्जलिः निवेदनीयः ।

भवतां प्रियसुहृत्,
_____ (x) ।

मञ्जूषा

रिक्तः, विजय !, विकृतिः, स्वास्थ्यलाभाय, हितकरम्, धर्मस्य, प्रति, भवताम्, मितभुक्, सञ्जयः ।

3. मञ्जूषाप्रदत्तशब्दसूचीमाध्यमेन अधोलिखितकथायां रिक्तस्थानानि पूरयित्वा कथां पुनः लिखत : $\frac{1}{2} \times 10 = 5$

मञ्जूषा में दिए गए शब्दों के माध्यम से निम्नलिखित कथा में रिक्त स्थानपूर्ति करके कथा को पुनः लिखिए :

Complete the blanks in the following story with the help of the words given in the box and re-write the same :

कथा

कश्चित् श्रेष्ठिपुत्रः पितुः मृत्योः अनन्तरं तस्य धनस्य स्वामी भूत्वा धनस्य _____ (i) अकरोत् । ईदृशं किमपि पापं नासीत् यत् तेन न _____ (ii) । ईदृशं मादकद्रव्यं नासीत् यत् तेन न सेवितम् ।

एकदा एकः महात्मा तम् अवदत् – प्रिय _____ (iii) लक्ष्मीः तु चञ्चला भवति अतः प्रथमम् आयसाधनाय प्रयत्नं कुरु अपि च धनस्य _____ (iv) कुरु, दीनानां सहायतां कुरु इति । कुपितः श्रेष्ठिपुत्रः अवदत् – _____ (v) किं भविष्यति इति विचार्य अद्यतनीयं सुखं न त्यजामि इति । महात्मा उक्तवान् – 'प्रिय मित्र ! एवम् _____ (vi) भवतां स्वास्थ्यधनम् अपि नष्टं भविष्यति' इति । सः श्रेष्ठिपुत्रः न अमन्यत । _____ (vii) सः मार्गेषु _____ (viii) याचते स्म । तस्य शरीरे _____ (ix) जाताः । तेभ्यः रुधिरं स्रवति स्म । महात्मा अतीव दुःखी अभवत् । तेन उक्तम् – नूनम् _____ (x) विपन्मूलम् ।

मञ्जूषा

सदुपयोगं, व्रणाः, रोटिकाखण्डान्, श्वः, अपव्ययं, दुर्व्यसनैः, कालान्तरे, बन्धो, असंयमः, आचरितम् ।

4. अधोलिखितपदानां सहायतया **पञ्च**वाक्येषु संस्कृतेन 'अक्रोधः परमं सुखम्' इति विषयस्य वर्णनं कुरुत : $1 \times 5 = 5$

निम्नलिखित पदों की सहायता से **पाँच** वाक्यों में संस्कृत में 'अक्रोधः परमं सुखम्' इस विषय का वर्णन कीजिए :

With the help of the words given in the box below, describe the quotation 'अक्रोधः परमं सुखम्' in **five** sentences in Sanskrit :

मञ्जूषा

क्रोधः, विवेकं, हितम्, अहितम्, नाशयति, न पश्यति, स्वास्थ्यं, अनेके रोगाः, रक्तचापः, बालान्, ताडयति, वर्धते, स्वयम्, अशान्तः, आचरति, पापकर्म, मद्यद्रव्याणां, सेवनम्, महाशत्रुः, अक्रोधेन, प्राप्नोति, परमां, शान्तिम् ।

खण्डः ग (SECTION C) 30 अङ्काः

अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

अनुप्रयुक्त व्याकरण

Applied Grammar

5. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां सन्धिविच्छेदं कुरुत : $1 \times 6 = 6$

निम्नलिखित वाक्यों में रेखाङ्कित पदों में सन्धि-विच्छेद कीजिए :

Disjoin Sandhis in the underlined words of the following sentences :

(i) 'सत्यमेव जयति नानृतम्' ।

(ii) 'येनाक्रमन्त्यृषयो ह्याप्तकामाः' ।

(iii) 'तृणानि भूमिरुदकं वाक्चतुर्थी च सूनृता' ।

(iv) 'दुर्गं पथस्तत् कवयो वदन्ति' ।

(v) 'तदन्यत्र गम्यताम्' इति ।

(vi) 'किन्नु खलु असाध्यं दृढसङ्कल्पवताम्' ?

6. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितसमस्तपदानां विग्रहः लेख्यः : $1 \times 6 = 6$

निम्नलिखित वाक्यों में रेखाङ्कित समस्त पदों के विग्रह लिखिए :

Expound the underlined words of the following sentences :

(i) 'अनेन एव सम्पादिताः युगभेदाः ।'

(ii) 'आः, किम् एतेन वः प्रणहरेण कथाप्रसङ्गेन' ?

(iii) 'राज्यं हि नाम धर्मवृत्तिपरकस्य नृपस्य कृते महत् कष्टदायकम्' ।

(iv) 'ततः प्रविशति आसनस्थः चाणक्यः' ।

(v) 'किम् अस्थाने महान् प्रजाधनापव्ययः' ?

(vi) 'सर्वे कक्षायां यथास्थानम् उपविशन्ति' ।

7. अधोलिखितेषु वाक्येषु कोष्ठकान्तर्गतप्रकृति-प्रत्ययौ योजयित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत : **1 × 8 = 8**

निम्नलिखित वाक्यों में कोष्ठक के अन्तर्गत प्रकृति के साथ निर्दिष्ट प्रत्यय को जोड़कर रिक्त स्थान भरिए :

Fill in the blanks in the following sentences by adding suffixes to the roots and words given in the brackets :

(i) सम्पन्नम् अशनम् _____ । (अश् + तव्यत्)

(ii) कञ्चिद् जनम् _____ इच्छामि । (नि + मन्त्र + तुमुन्)

(iii) दीर्घं _____ भो: दारिद्र्यं खलु पुरुषस्य सोच्छ्वासं मरणम् । (नि + श्वस् + क्त्वा > ल्यप्)

(iv) आर्य ! दिष्ट्या खलु _____ असि । (आ + गम् + क्त)

(v) अहम् अन्यत्र _____ एव गच्छामि । (भुज् + क्त्वा)

(vi) चारुदत्त: पूर्वं _____ आसीत् । (धन + मतुप्)

(vii) चारुदत्तस्य _____ अन्यत्र भुक्त्वा गच्छामि । (दरिद्र + तल् + तृतीया)

(viii) अद्य छात्रै: _____ कृता । (प्र + स्तु + क्तिन्)

8. अधोलिखितेषु वाक्येषु कर्तृक्रियापदयो: अन्विति: क्रियताम् : **1 × 5 = 5**

निम्नलिखित वाक्यों में कर्ता एवं क्रियापदों में अन्विति कीजिए :

Write the suitable verbs according to the subject in the following sentences :

(i) अद्भि: गात्राणि _____ । (शुध्यति / शुध्यन्ति)

(ii) दुर्गं पथस्तत् कवयो _____ । (वदन्तु / वदन्ति)

(iii) एनम् एव आश्रित्य _____ परमेष्ठिन: परार्द्धसंख्या । (भवन्ति / भवति)

(iv) गायत्री अमुम् एव _____ । (गायति / अगायन्)

(v) चन्दनवारिणा यूयं भूमिं शीघ्रं _____ । (सिञ्चत / सिञ्चन्ति)

अथवा (OR)

अधोलिखितेषु वाक्येषु विशेष्यै: सह मञ्जूषाया: विशेषणपदानि योजयत : **1 × 5 = 5**

निम्नलिखित वाक्यों में विशेष्यों के साथ मञ्जूषा में दिए विशेषण पदों को जोड़िए :

Add appropriate adjectives from the box, with their qualifying nouns in the following sentences :

(i) न खलु आर्यचाणक्येन अपहृत: _____ चक्षुषो विषय: ।

(ii) आ:, किम् एतेन व: _____ कथाप्रसङ्गेन ?

(iii) अयम् आगत: एव _____ चन्द्रगुप्त: ।

(iv) विरम विरम _____ दुर्व्यसनात् ।

(v) _____ वैतालिकाभ्यां सुवर्णशतसहस्रं दापय ।

मञ्जूषा

देव:, अस्मात्, अतिशयरमणीय:, आभ्याम्, प्राणहरेण ।

9. अधोलिखितेषु वाक्येषु कोष्ठकशब्दै: सह उपयुक्तविभक्तिं प्रयुज्य रिक्तस्थानानि पूरयत : **1 × 5 = 5**

निम्नलिखित वाक्यों में कोष्ठक में दिए गए शब्दों के साथ उपयुक्त विभक्ति का प्रयोग करके रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए :

Fill in the blanks using appropriate case-endings (विभक्ति) with the words given in the brackets in the following sentences :

(i) कथं स्पर्धते _____ (अस्मद्) सह दुरात्मा राक्षस: ।

(ii) आर्य ! _____ (देव) एव अहम् आर्यस्य चरणयो: प्रेषित: ।

(iii) अस्मिन् समये किं _____ (कौमुदीमहोत्सव) इति प्रतिषिद्ध: ?

(iv) अनागतविधाता प्रत्युत्पन्नमतिश्च निष्क्रान्तौ सह _____ (परिजन) ।

(v) _____ (सिन्धुनदी) पूर्वत: लेहनगरम् अस्ति ।

खण्डः घ (SECTION D) 35 अङ्काः

भाग I (Part I)

पठितांश-अवबोधनम्

पठितांश-अवबोधन

Reading Comprehension

10. अधोलिखितं गद्यांशं, पद्यांशं, नाट्यांशं च पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत :

निम्नलिखित गद्यांश, पद्यांश तथा नाट्यांश को पढ़कर उन पर आधारित प्रश्नों के संस्कृत में उत्तर दीजिए :

Read the following prose, poetry, drama passages and answer the questions based on them in Sanskrit :

(क) **गद्यांशः**

'वयं वर्तमानकाले सङ्गणकस्य प्रयोगं कुर्मः परन्तु यदि आर्यभटेन शून्यस्य आविष्कारः न कृतः स्यात् तर्हि संगणकभाषायाः जन्म एव न अभविष्यत् यतः तत्र तु एकं शून्यञ्च द्वे एव संख्ये महत्त्वपूर्णे । अपि च सूर्यं प्रति पूर्वाभिमुखा पृथिवी 365.25 वारं प्रतिवर्षं भ्रमति । आधुनिकैः वैज्ञानिकैः अपि तथैव मन्यते ।'

प्रश्नाः

(अ) एकपदेन उत्तरत । $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

एक शब्द में उत्तर दीजिए ।

Answer in one word.

(i) आर्यभटेन कस्य आविष्कारः कृतः ?

(ii) पृथिवी कं प्रति परिभ्रमति ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत । 1

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।

Answer in a complete sentence.

संगणकस्य कृते कति संख्ये महत्त्वपूर्णे ?

(स) यथानिर्देशम् उत्तरत ।

यथानिर्देश उत्तर दीजिए ।

Answer as directed. $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

(i) 'भ्रमति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

(ii) 'प्राचीनकाले' इति पदस्य किं विलोमपदमत्र प्रयुक्तम् ?

(द) (i) 'पूर्वाभिमुखा' इति विशेषणस्य विशेष्यं किम् ? $1 \times 2 = 2$

(ii) य: विज्ञानं जानाति स: क: ?

(ख) **पद्यांश:**

'वदनं प्रसादसदनं सदयं हृदयं सुधामुचो वाच: ।

करणं परोपकरणं येषां केषां न ते वन्द्या: ।।'

प्रश्ना:

(अ) एकपदेन उत्तरत । $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

एक शब्द में उत्तर दीजिए ।

Answer in one word.

(i) सज्जनानां हृदयं कीदृशं भवति ?

(ii) सज्जनानां करणं कीदृशम् ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत । 1

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।

Answer in a complete sentence.

के खलु जनै: वन्दनीया: एव ?

(स) यथानिर्देशम् उत्तरत ।

यथानिर्देश उत्तर दीजिए ।

Answer as directed. $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

(i) 'मुखम्' इत्यस्य कृते किं पदमत्र प्रयुक्तम् ?

(ii) 'अमृतम्' इति अर्थे किं पदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(द) (i) पूजनीया: इति अर्थे किं पदमत्र प्रयुक्तम् ? $1 \times 2 = 2$

(ii) 'सुधामुच:' इति विशेषणस्य विशेष्यं किम् ?

(ग) **नाट्यांश:**

'(परिक्रम्य अवलोक्य च)

एष तत्रभवान् चारुदत्त: यथाविभवं गृहदेवतानि अर्चयन् इत एव आगच्छति । यावदेनम् उपसर्पामि ।

(तत: प्रविशति चारुदत्तो, विदूषक:, चङ्गेरिकाहस्ता चेटी च)

चारुदत्त: – (दीर्घं नि:श्वस्य) भो ! दारिद्र्यं खलु नाम मनस्विन: पुरुषस्य सोच्छ्वासं मरणम् ।

विदूषक: – अलम् इदानीं भवान् अतिमात्रम् सन्तप्तुम् । दानेन विपन्नविभवस्य बहुलपक्षचन्द्रस्य ज्योत्स्नापरिक्षय: इव भवत: रमणीयोऽयं दरिद्रभाव: ।

चारुदत्त: – न खल्वहं नष्टां श्रियम् अनुशोचामि । गुणरसज्ञस्य तु पुरुषस्य व्यसनं दारुणतरं मां प्रतिभाति । कुत: –

सुखं हि दु:खान्यनुभूय शोभते यथान्धकारादिव दीपदर्शनम् ।'

प्रश्ना:

(अ) एकपदेन उत्तरत । $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

एक शब्द में उत्तर दीजिए ।

Answer in one word.

(i) दु:खानि अनुभूय किं शोभते ?

(ii) दीपदर्शनम् कस्मात् अनन्तरम् अधिकं शोभते ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत । 1

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।

Answer in a complete sentence.

चारुदत्तस्य दरिद्रभाव: कस्य परिक्षय: इव शोभते ?

(स) यथानिर्देशम् उत्तरत । $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

यथानिर्देश उत्तर दीजिए ।

Answer as directed.

(i) 'रमणीय:' इति विशेषणस्य विशेष्यं किम् ?

(ii) 'कृष्णपक्षस्य' अर्थे किं पदमत्र प्रयुक्तम् ?

(द) (i) 'शोभते' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ? $1 \times 2 = 2$

(ii) 'विगतम् ऐश्वर्यम् यस्य स तस्य' इति पदस्य स्थाने कि पदमत्र प्रयुक्तम् ?

11. यथानिर्देशम् प्रश्नान् उत्तरत । $2 + 2 = 4$

यथानिर्देश प्रश्नों के उत्तर दीजिए ।

Answer the questions as directed.

(i) 'सूर्य: एव प्रकृते: आधार:' इति पाठस्य सन्दर्भग्रन्थ: क: ?

(ii) 'न निष्प्रयोजनं प्रभुभि: आहूयन्ते अधिकारिण:' इति क: कं प्रति कथयति ?

12. प्रत्येकम् अंशस्य प्रदत्तभावार्थत्रयात् शुद्धं भावार्थं चित्वा लिखत । **2 + 2 = 4**

प्रत्येक अंश के लिए प्रदत्त **तीन** भावार्थों में से शुद्ध भावार्थ का चयन करके लिखिए ।

Pick out the correct explanation of the following lines and re-write the same.

(i) 'मन: सत्येन शुध्यति ।'

(क) मनसा सत्यस्य आचरणं करणीयम् ।

(ख) य: सत्यं वदति स शुद्ध: भवति ।

(ग) यदि मनुष्य: सत्याचरणं करोति, तस्य मन: अपि पवित्रं भवति ।

(ii) 'क्षुरस्य धारा निशिता दुरत्यया ।
दुर्गं पथस्तत् कवय: वदन्ति ।।'

(क) छुरिकाया: धारा तीक्ष्णा भवति, दु:खेन गन्तुं शक्या, एवं महापुरुषा: ज्ञानस्य मार्गम् अतीव कठिनम् इति वर्णयन्ति ।

(ख) छुरिकाया: धारायाम् ज्ञानिन: स्वज्ञानेन चलितुं शक्नुवन्ति, स: मार्ग: अन्येभ्य: कठिन: भवति ।

(ग) य: छुरिकाया: धाराया: उपरि चलति, स: सपदि ज्ञानी भवति, महापुरुष: च भवति ।

अथवा (OR)

अधोलिखितस्य पद्यस्य प्रदत्तं भावार्थं मञ्जूषाप्रदत्तपदै: पूरयित्वा पुन: लिखत : **1 × 4 = 4**

निम्नलिखित पद्य के लिए दिए गए भावार्थ को मञ्जूषा में दिए गए शब्दों से पूर्ण करके पुन: लिखिए :

Complete the central idea of the given verse with the words given in the box and rewrite the same :

'तृणानि भूमिरुदकं वाक्चतुर्थी च सूनृता ।
एतान्यपि सतां गेहे नोच्छिद्यन्ते कदाचन ।।'

भावार्थ:

सज्जनानां गृहेषु अतिथीनां कृते _____ (i) , वासाय स्थानम्, _____ (ii) मधुरवाण्या _____ (iii) इति भावानाम् कदापि _____ (iv) न भवति । ते सर्वदा अतिथिसत्काराय उद्यता: भवन्ति ।

मञ्जूषा

अभाव:, जलम्, आसनम्, सत्कार: ।

13. अधोलिखितस्य श्लोक**द्वयस्य** प्रदत्तान्वये रिक्तस्थानपूर्त्तिं कृत्वा पुन: लिखत : **2 + 2 = 4**

निम्नलिखित **दो** श्लोकों के दिए गए अन्वयों में रिक्त स्थानों की पूर्ति करके पुन: लिखिए :

The prose order renderings of the following **two** verses have been given below, fill in the blanks and re-write the same :

(अ) **पद्यांश:**

'विद्यमाना गति: येषामन्यत्रापि सुखावहा ।

ते न पश्यन्ति विद्वांसो देहमङ्गं कुलक्षयम् ।।'

अन्वय:

येषाम् अन्यत्र अपि _____ (i) सुखावहा _____ (ii) ते विद्वांस: _____ (iii) कुलक्षयं _____ (iv) पश्यन्ति ।

(ब) **पद्यांश:**

'अशक्तैर्बलिन: शत्रो:,

कर्तव्यं प्रपलायनम् ।

आश्रितव्योऽथवा दुर्ग:,

नान्या तेषां गतिर्भवेत् ।।'

अन्वय:

अशक्तै: _____ (i) शत्रो: पलायनम् _____ (ii) अथवा _____ (iii) आश्रितव्य: । तेषाम् _____ (iv) गति: न भवेत् ।।

14. अधोलिखितानां 'क' स्तम्भस्य वाक्यांशानां 'ख' स्तम्भस्य वाक्यांशै: सह सार्थकसम्मेलनं कृत्वा पुन: लिखत : **1 × 4 = 4**

निम्नलिखित 'क' स्तम्भ के वाक्यांशों के साथ 'ख' स्तम्भ के वाक्यांशों का सार्थक मिलान कर पुन: लिखिए :

Match the following sentences of column 'क' with the suitable sentences of column 'ख' and re-write the same :

	'क'		'ख'
(i)	अरुण: एष: प्रकाश:	अ.	द्वादशसु भागेषु विभनक्ति ।
(ii)	एष: भगवान् मणि:	ब.	षण्णाम् ऋतूनाम् ।
(iii)	अयम् एव वत्सरं	स.	भगवतो मरीचिमालिन: ।
(iv)	अयम् एव कारणं	द.	आकाशमण्डलस्य ।

15. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितशब्दानां प्रसङ्गानुसारं सार्थकम् अर्थम् चित्वा लिखत : $1 \times 4 = 4$

निम्नलिखित वाक्यों में रेखाङ्कित शब्दों के प्रसङ्गानुसार सार्थक अर्थ चुनकर लिखिए :

Select and write the appropriate meanings of the underlined words in the following sentences :

(अ) 'आर्यप्रसादात् अनुभूयते एव सर्वम् ।'
- (i) आर्यस्य भवनात् ,
- (ii) आर्यस्य कृपया,
- (iii) आर्यस्य प्रसन्नतया ।

(ब) 'न प्रयोजनमन्तरा चाणक्यः स्वप्नेऽपि चेष्टते ।'
- (i) उद्देश्यं विना ,
- (ii) उद्देश्यस्य अन्तरालात्,
- (iii) योजनायाः अनन्तरम् ।

(स) 'अतः इदानीं दुर्गसंस्कारः प्रारब्धव्यः ।'
- (i) कठिनमार्गः,
- (ii) दुर्गस्य दृढ़ीकरणम्,
- (iii) दुर्गे यज्ञादिकृते प्रबन्धः ।

(द) 'किन्तु न कदाचित् आर्यस्य निष्प्रयोजना प्रवृत्तिः ।'
- (i) कार्यवशात् ,
- (ii) उद्देश्यहीना,
- (iii) परियोजना-पूर्णा ।

खण्डः घ (SECTION D) — 10 अङ्काः

भाग II (Part II)

सामान्यः संस्कृतसाहित्यपरिचयः

सामान्य संस्कृत साहित्य परिचय

General Introduction to Sanskrit Literature

16. अधोलिखितानां कवीनां देशकालकृतीनां यथानिर्देशं नामानि लिखत : $1 \times 10 = 10$

निम्नलिखित कवियों के देश, काल एवं कृतियों के निर्देशानुसार नाम लिखिए :

Write about the place, date and works of the following poets as per the directions :

कवयः

(अ) (i) विष्णुशर्मा,
(ii) भारविः,
(iii) आर्यभटः,
(iv) चरकः ।

} काचिद् एका कृतिः

(ब) (i) भर्तृहरिः
(ii) विष्णुशर्मा,
(iii) बाणभट्टः ।
} कालः ।

(स) (i) अम्बिकादत्तव्यासः,
(ii) भासः,
(iii) श्रीहर्षः ।
} जन्मस्थानम् ।

अथवा (OR)

(अ) निम्नलिखितवाक्येषु मञ्जूषायाः पदानि चित्वा रिक्तस्थानपूर्त्तिः क्रियताम् : $\frac{1}{2} \times 10 = 5$

निम्नलिखित वाक्यों में मञ्जूषा से पदों को चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए :

Fill in the blanks in the following sentences with the suitable words given in the box :

(i) केन-उपनिषद् _____ वेदेन सह सम्बद्धा ?

(ii) नाटकं _____ भेदः ।

(iii) नाट्यशास्त्रस्य रचयिता _____ अस्ति ।

(iv) छन्दोयुक्तरचना _____ कथ्यते ।

(v) अष्टाध्यायी _____ ग्रन्थः वर्तते ।

(vi) _____ नाटकस्य श्लोकचतुष्टयम् अतिप्रसिद्धम् ।

(vii) पञ्चतन्त्रस्य लेखकः _____ अस्ति ।

(viii) अश्राव्यं खलु यद्वस्तु तदिह _____ मतम् ।

(ix) मुद्राराक्षसनाटके _____ अभावः वर्तते ।

(x) अम्बिकादत्तव्यासः _____ ऐतिहासिक – उपन्यासरचयिता अस्ति ।

मञ्जूषा

पद्यम्, भरतमुनिः, रूपकस्य, सामवेदेन, आधुनिकयुगस्य, व्याकरणस्य, विष्णुशर्मा, अभिज्ञानशाकुन्तलस्य, नायिकायाः, स्वगतम् ।

(ब) पद्यकाव्यस्य **पञ्च** विशेषताः लिखत । $1 \times 5 = 5$

पद्यकाव्य की **पाँच** विशेषताओं को लिखिए ।

Write **five** characteristics of poetic-literature.